

KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU
TEOLOGICKÁ FAKULTA

VIERA A POVERA - EDUKAČNÁ TÉMA NA
MIMOŠKOLSKÚ VOĽNOČASOVÚ AKTIVITU

Záverečná práca

2023

Bc. Matúš Olejník

KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU
TEOLOGICKÁ FAKULTA

VIERA A POVERA - EDUKAČNÁ TÉMA NA
MIMOŠKOLSKÚ VOĽNOČASOVÚ AKTIVITU

Záverečná práca

Študijný program: rozširujúci modul dopĺňujúceho pedagogického štúdia
v kategórii učiteľ náboženskej výchovy (dopĺňujúce
pedagogické štúdium, iné n st., externá forma)

Školiace pracovisko: TSKT - SPIŠ Katolícka teológia

Vedúci záverečnej práce: ThLic. František Fudaly, PhD.

Spišské Podhradie 2023

Bc. Matúš Olejník

KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU
Teologická fakulta

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno, priezvisko a tituly študenta: Bc. Matúš Olejník

Študijný odbor:

Študijný program: rozširujúci modul dopĺňujúceho pedagogického štúdia v kategórii učiteľ náboženskej výchovy (dopĺňujúce pedagogické štúdium, iné n st., externá forma)

Typ záverečnej práce: záverečná práca

Jazyk záverečnej práce: slovenský

Sekundárny jazyk: anglický

Názov: Viera a povera - edukačná téma na mimoškolskú voľnočasovú aktivitu

Meno, priezvisko a tituly vedúceho záverečnej práce: ThLic. František Fudaly, PhD.

Školiace pracovisko: TSKT - SPIŠ Katolícka teológia

Meno, priezvisko a tituly vedúceho školiaceho pracoviska: doc. ThDr. Peter Majda, PhD.

Dátum schválenia zadania: 03. 02. 2023

ThLic. František Fudaly, PhD.
vedúci záverečnej práce

doc. ThDr. Peter Majda, PhD.
vedúci školiaceho pracoviska

Čestné prehlásenie

Dolu podpísaný Bc. Matúš Olejník, narodený 10.08.1996 v Spišskej Novej Vsi, týmto čestne prehlasujem, že som Záverečnú prácu s názvom:

Viera a povera edukačná téma na mimoškolskú voľnočasovú aktivitu

vypracoval sám a že pramene a literatúru, ktorú som pri jej tvorbe použil, som uviedol v bibliografii tejto práce.

Ďalej prehlasujem, že normalizovaný rozsah práce obsahuje 57 731 znakov.

V Spišskom Podhradí, 31. marca 2023

Podpis:

POĎAKOVANIE

Moje poďakovanie patrí najmä ThLic. Františkovi Fudalymu, PhD., ktorý so mnou ochotne prekonzultoval predkladanú záverečnú prácu. Moja vďačnosť mu patrí aj za to, že túto prácu sprevádzal kvalitnými radami, ktorých zdrojom boli vlastné skúsenosti ale aj modlitbou, ktorá bola nevyhnutne potrebná na dokončenie tejto práce. Veľká vďaka patrí aj všetkým tým ľuďom, ktorí mi poskytli svoje postrehy, nápady a vedomosti skrze dlhé a obohacujúce rozhovory, ktoré som mal tú česť s nimi viesť. Verím, že toto úsilie sa nestratí a dobrotivý Boh týchto všetkých láskavých ľudí za ich pomoc odmení.

ABSTRAKT

OLEJNÍK, Matúš: *Viera a povera - edukačná téma na mimoškolskú voľnočasovú aktivitu*.
[Záverečná práca] Matúš Olejník – Katolícka univerzita v Ružomberku. Teologická fakulta; Školiteľ : ThLic. František Fudaly, PhD. Ružomberok : Teologická fakulta, 2023. 40 strán.

Záverečná práca poukazuje na význam tvorivých činností a na ich efektívne využitie pri spracovávaní edukačnej témy s názvom „viera a povera“. Zameriava sa na variabilné možnosti implementácie tvorivých činností pri práci s deťmi a s mládežou, v rámci pastoračných aktivít. Tvorivé činnosti majú značný pozitívny vplyv na formovanie osobnosti u dospievajúcej mládeže. Záverečná časť práce poskytuje niektoré konkrétne návrhy na praktickú realizáciu voľnočasovej aktivity, zaoberajúcej sa témou „viera a povera“.

Kľúčové slová: Aktivita. Náuka. Povera. Viera. Výchova.

ABSTRACT

OLEJNÍK, Matúš : *Faith and superstition - an educational topic for an extracurricular leisure activity*. [Final thesis] Matúš Olejník – Catholic University in Ružomberok. Faculty of Theology; Supervisor : ThLic. František Fudaly, PhD. Ružomberok: Faculty of Theology, 2023. 40 pp.

The final thesis points out the importance of creative activities and their effective use in the processing of the educational topic called “faith and superstition”. It focuses on the variable possibilities of implementing creative activities when working with children and youth, within the framework of pastoral activities. Creative activities have a significant positive influence on the formation of personality in adolescents. The final part of the thesis provides some concrete suggestions for the practical implementation of a leisure activity dealing with the topic of “faith and superstition”.

Keywords: Activity. Doctrine. Education. Faith. Superstition.

OBSAH

ÚVOD.....	10
1 „VIERA“ AKO POVERA.....	11
1.1 Najfrekventovanejšie povery a predstavy o poverových bytostiach na Slovensku	12
1.1.1 Povery, čary a poverové bytosti v jesenných mesiacoch.....	13
1.1.2 Povery, čary a poverové bytosti v zimných mesiacoch	15
1.1.3 Povery, čary a poverové bytosti v jarých mesiacoch.....	18
1.1.4 Povery, čary a poverové bytosti v letných mesiacoch	20
2 PRIRODZENÁ A NADPRIRODZENÁ VIERA.....	23
2.1 Čo je to viera	23
2.2 Prirodzená viera	25
2.3 Nadprirodzená viera	26
3 PEDAGOGIKA VOĽNÉHO ČASU DOSPIEVAJÚCICH.....	28
3.1 Tvorivá osobnosť pedagóga.....	28
3.2 Pedagóg ako tvorca a organizátor tvorivých aktivít	29
3.3 Evanjelizácia mladých podľa exhortácie CHRISTUS VIVIT.....	31
3.4 Výchovný princíp sv. Jána Bosca.....	32
4 VYBRANÉ NÁVRHY NA REALIZÁCIU VOĽNOČASOVEJ AKTIVITY VIERA A POVERA.....	34
3.1 Kometačná hviezda	34
3.2 Postava na stene.....	35
ZÁVER.....	36
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	38

ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK

Dan	Kniha proroka Daniela
Ex	Kniha Exodus
Gal	List Galat'anom
Gn	Kniha Genezis
Hebr	List Hebrejom
Iz	Kniha proroka Izaiáša
Jn	Evanjelium podľa Jána
Kol	List Kolosanom
1 Kr	Prvá kniha kráľov
2 Kr	Druhá kniha kráľov
Lk	Evanjelium podľa Lukáša
Mk	Evanjelium podľa Marka
Mt	Evanjelium podľa Matúša
Nm	Kniha Numeri
Porov.	porovnaj
Rim	List Rimanom
tzv.	takzvaný
Tim	List Timotejovi
Ž	Kniha žalmov
Zjv	Zjavenie apoštola Jána

ÚVOD

Skupinové hry sú obľúbenou činnosťou najmä u detí a mládeže. Žiaci základnej školy obľubujú predovšetkým športové hry, taktiež tvorivé činnosti s hudbou a rôzne hry, ktoré obsahujú známe vyčítanky, riekanky a básne. Podstatou je, že dospievajúca mládež trávi mnoho času spoločnými aktivitami a spoločnou činnosťou. Pri rôznych tvorivých aktivitách je neustále potrebné zlepšovať ich novými nápadmi. Autori nápadov môžu byť taktiež deti, ale aj dospievajúca mládež. Tieto nápady na aktivity, ktoré vychádzajú z tvorivého a aktívneho premýšľania, môžu byť podnetom pre pedagógov, sociálnych pedagógov, katechétoch, kňazov ale aj pre všetkých pracovníkov, ktorí sa zaoberajú tým, ako tráviť voľný čas efektívne a cieľavedome.

Tvorivé aktivity sú dobrým prostriedkom ako zaujať mladých v kľúčovom období ich života. Mladí môžu ich prostredníctvom lepšie porozumieť viere, ktorú im odovzdali ich rodičia, a tak sa lepšie oboznámiť s vieroukou Katolíckej cirkvi. V záverečnej práci budeme používať metódu štúdia prameňov a tiež metódu analýzy a syntézy prameňov.

Cieľom tejto záverečnej práce je poukázať na význam tvorivých činností v rámci témy viera a povera a na ich efektívne využitie pri kresťanskej formácii s deťmi a s dospievajúcou mládežou vo voľnom čase.

V prvej kapitole sa zameriame na „vieru“ ako poveru a oboznámime sa s najfrekvencovanejšími poverami na Slovensku.

V druhej kapitole sa sústredíme na prirodzenú a nadprirodzenú vieru.

V tretej kapitole upriamime svoju pozornosť na pedagogiku voľného času dospievajúcich. Predstavíme si osobnosť pedagóga, ktorý svojou vierou a svojimi tvorivými aktivitami, môže prispievať ku kresťanskej formácii detí a mládeže.

V štvrtej kapitole sa budeme zaoberať návrhmi na realizáciu voľnočasových aktivít na tému „viera a povera.“

Tvorivé činnosti majú značný vplyv pri formovaní detí a mládeže. Tvorivé činnosti môžu podporovať aj ich psychickú a duchovnú zrelosť. Touto záverečnou prácou chceme zdôrazniť význam aplikácie tvorivých činností pri práci s deťmi a mládežou v pastoračnej činnosti, ktoré umožňujú rozvíjať kreativitu, kolektívnosť a komunikáciu.

1 „VIERA“ AKO POVERA

Dnes sme svedkami veľkého technického pokroku. Deň čo deň sme pohltení mnohými informáciami zo sveta. Prírodné zákony, ktorým kedysi naši predkovia nerozumeli, sa dnes dajú veľmi ľahko vysvetliť pomocou fyziky, matematiky, geografie, biológie a iných prírodných vied. Naši prastarí rodičia pripisovali prírodným javom, ktoré si nevedeli vysvetliť magickú alebo čarovnú moc. Naši dávni predkovia sa zaujímali najmä o prírodu, pretože boli od nej bytostne závislí. Úspešnosť ich práce na lúke, v hore, v záhrade či vo vinohradoch závisela od jasného počasia, alebo od kvalitného dažďa. Dobrú úrodu si chceli vyprosiť aj u démonov, a to rôznymi čarodejnými spôsobmi, magickými formulkami, rituálmi, používali zariekanie, čary a zaklínadlá, modlili sa k cudzím bohom a vzývali rôznych démonov, víly, škriatkov a iné čarodejné bytosti.¹ Počas kalendárneho roka bolo každé jedno ročné obdobie opradené legendami, ľudovými zvykmi a poverami. Napríklad na jar sa vynášala z dediny Morena, tzv. Smrtnica, ktorá bola symbolom zimy, ale aj smrti. Podľa Kataríny Nádaskej mal tento zvyk zväčša korene v pohanstve. Vynesenie Moreny malo zabezpečiť dobré zdravie a odvrátenie rôznych chorôb.² Každé jedno ročné obdobie malo svoje špecifiká. Niektoré povery sa zachovali až do dnešných čias. Na území starých Slovanov začalo pohanské náboženstvo ustupovať do úzadia pod vplyvom práce Cyrila a Metoda, ktorí začali na tomto území šíriť kresťanstvo zrozumiteľným spôsobom. Na prvé miesto v živote našich predkov sa tak dostalo Evanjelium, ktoré tvorilo základ každodenného života obyčajného ľudu. Viera v jediného Boha zakazovala uctievať iné božstvá a zároveň zakazovala každú poveru a neúctu voči Bohu. Povera je istým spôsobom zvrátená prepiatosť religiozности. Katechizmus Katolíckej cirkvi definuje poveru ako vybočenie z náboženských úkonov. Povera vplýva aj na kult voči pravému Bohu, napríklad keď sa pripisuje magická dôležitosť určitým ináč oprávneným alebo potrebným praktikám, alebo sa tiež pripisuje účinnosť modlitieb, alebo sviatostných znakov iba po ich materiálnej stránke bez ohľadu na vnútorné dispozície, ktoré sa vyžadujú.³ Povera nás teda odvracia od pravej nábožnosti a upriamuje našu myseľ do prázdna tam, kde Boh nie je. Je dôležité, aby si človek i keď ovplyvnený minulosťou svojich predkov zachoval čistú a neporušenú vieru v Boha.

¹ Porov. ZUBERCOVÁ MINTALOVÁ, Z. *Zdravie, šťastie vinšujeme*. Bratislava: Slovart, 2019, s. 6.

² NÁDASKÁ, K. *Slovenský rok v ľudových zvykoch, obradoch a sviatkoch*. Bratislava: Fortuna Libri, 2012, s. 123.

³ Porov. KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA. *Katechizmus Katolíckej cirkvi*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1998, bod. 2110 – 2111.

1.1 Najfrekventovanejšie povery a predstavy o poverových bytostiach na Slovensku

Mnohé výskumy známych slovenských etnografov, ako je Katarína Nádaská, Ján Michálek, a tiež Emília Horváthová, poukazujú na to, že naši predkovia pokladali kontakt s nadprirodzenými bytosťami za niečo, čo sa dá odovzdať ďalej hovoreným slovom či v písomnej forme. Viera v nadprirodzeno mala v ľudovej kultúre našich predkov svoje miesto už od najstarších čias. Mnohé rozprávania našich starých či prastarých rodičov sú popretkávané nadprirodzenými bytosťami s veľkou živosťou a realnosťou. Mnoho takýchto príbehov nám zozbierali osobnosti ako Štefan Mišík, Samo Cambel či Ľudovít Adolf Reuss.

Z rozprávania našich predkov, ale aj zo zozbieraných písomných prameňov sa dozvedáme o bytostiach, ktoré nie sú z tohto sveta.⁴ Podľa Kataríny Fulmekovej sú tieto bytosti činné počas jednotlivých ročných období, alebo počas dňa, prípadne sa viažu na kresťanské sviatky.⁵ Okrem nadprirodzených bytostí existujú aj osoby, ktoré využívajú magickú silu. Podľa Kataríny Nádaskovej a Jána Michálka rozdeľujeme tieto osoby do troch skupín:

1. Tu patria osoby, ktoré síce nemajú magickú silu samy o sebe, ale majú znalosti o magickej sile, ktorá môže ublížiť iným ľuďom. Čiernu mágiu využívajú na to, aby ublížili iným, a to v akejkoľvek sfére života. U týchto ľudí sa predpokladá presná znalosť rituálov temnej mágie.
2. Tu patria osoby, ktoré magickú moc zdedili. Dokázali urieknuť človeka silou pohľadu. Verilo sa, že ich môžeme spoznať podľa určitých vonkajších sledovateľných znakov, ako napríklad prenikavý pohľad, či zrastené obočie alebo dlhý nos.
3. Ľudia, ktorí získali istú moc od diabla, teda sú spriahnutí s duchmi alebo démonmi. Ich cieľom je človeku škodiť.⁶

„Predstavy o poverových bytostiach v duchovnom svete našich predkov boli veľmi rôznorodé. Ak vezmeme za základ triedenie významnej slovenskej etnologičky Emílie Horváthovej, môžeme ich rozdeliť do skupín najmä podľa toho, či ide o reálne škodiace bytosti, ktoré žijú (napríklad bosorky, bosoráci), alebo o bytosti, ktoré sa do sveta živých

⁴ Porov. NÁDASKÁ, K., MICHÁLEK J. *Čerti, bosorky a iné strašidlá*. Bratislava: Fortuna Libri, 2015, s. 9-13.

⁵ Porov. FULMEKOVÁ, K. *Magická sila sviatkov*. Bratislava: SLOVART, 2014, s. 5-6.

⁶ Porov. NÁDASKÁ, MICHÁLEK, *Čerti, bosorky a iné strašidlá*, s. 11.

vracajú zo sveta mŕtvych (revenanti), alebo démonické bytosti manistického pôvodu (spojené s kultom predkov) či animistického pôvodu (spojené s chápaním zvierat, rastlín a vecí, ako bytosti s vlastnou dušou).“⁷ Sledovanie ročných období a rôznych zmien v počasí malo pre našich predkov osobitný význam.

1.1.1 Povery, čary a poverové bytosti v jesenných mesiacoch

Pre jesenné mesiace je typické smutné a daždivé počasie. Jeseň je spájaná so zberom úrody. Katarína Fulmeková uvádza rôzne povery spojené so zberom úrody. Jedna z najznámejších povier je spôsob ako sa poďakovať bohyni úrody a duchom prírody, a to tak, že „treba hodiť cez ľavé rameno tri obilné klasy alebo nejaké čerstvo odtrhnuté plody.“⁸ Medzi ďalšie známe povery patria kukuričné povery. Zo šúpolia, ktoré ostalo po kukurici, sa urobia bábiky, a tie vraj do obydľia prinášajú šťastie. Ich zvyčajné miesto bolo v kuchyni.⁹ Najznámejšie boli na slovenskej dedine priadky. Priadky sa nazývali ženy alebo dievčence, ktoré zvyčajne od jesene do jari chodievali ku gazdinám priasť. Počas týchto stretnutí si navzájom rozprávali príbehy, ktoré boli mnohokrát strašidelné pre mladšie dievčatá. Rozprávalo sa najmä o duchoch, čertoch či strigách.¹⁰ „Priadky sa schádzali okrem soboty a nedele po celý týždeň, aj keď sa nezamestnávali pradením každý večer. Podľa dávnych predstáv, ktoré vo veľkej časti nášho územia pretrvávali vo vidieckom prostredí do medzivojnového obdobia, sa vo štvrtok nemalo priasť. Príčiny zákazu odôvodňovali rôzne.“¹¹ V sobotný deň sa nepriadlo preto, aby sa ostalo s vlkmi v priateľstve, alebo tiež preto, aby v lete v čase najväčších prác nehnisali gazdinej prsty. Okrem soboty sa nepriadlo aj vo štvrtok, a to kvôli tomu, že v predkresťanskom období bol tento deň zasvätený bohu Perúnovi. Dievčatá a ženy, ktoré sa schádzali však počas týchto večerov, vykonávali iné práce.¹² Obdobie jesene je aj časom duchov a mátoh či rôznych iných nadprirodzených bytostí. Čas strašidiel prichádzal hlavne vo večerných hodinách, keď už všetky svetlá zhasli. Priadky si často rozprávali o svetlonosoch, ktorí sa nachádzali počas jesene alebo zimy v temnej noci.¹³ Svetlonosi boli bytosti z dávnych čias. Nazývame ich aj bludičky. Tieto bludičky sa ukazujú v hlbokých lesoch, močariskách alebo na cintorínoch ako malé svetielka. Sú to zväčša duše tých, čo nenašli pokoj, ako napríklad

⁷ NÁDASKÁ, MICHÁLEK, Čerti, bosorky a iné strašidlá, s. 11.

⁸ FULMEKOVÁ, Magická sila sviatkov, s. 72.

⁹ Porov. FULMEKOVÁ, Magická sila sviatkov, s. 74.

¹⁰ Porov. NÁDASKÁ, K. *Slovenský rok v ľudových zvykoch, obradoch a sviatkoch*. Bratislava: Slovart, 2020, s. 294 - 297.

¹¹ HORVÁTHOVÁ, E. *Rok vo zvykoch nášho ľudu*. Bratislava: Tatran, 1986, s. 17.

¹² Porov. HORVÁTHOVÁ, *Rok vo zvykoch nášho ľudu*, s. 17.

¹³ Porov. ZÁBRADIOVÁ, Z. *Polnoc*. Diplomová práca. Banská Bystrica: Akadémia umení, 2016, s. 17.

duše nepokrstených detí alebo duše zlých ľudí. Verilo sa, že tí, ktorí pôjdu za svetlom bludičky, zomrú alebo sa celkom stratia. Niekedy však bludička mohla pomôcť, a ak ju o to požiadali pekným slovom, pomohla človeku nájsť cestu alebo ukázala správnu cestu von z lesa či močarísk. Verilo sa, že bludička vyzerá zblízka ako dieťa s lampášom alebo sviecou, a niekedy sa ukazuje ako maličký mužiček.¹⁴

„Keď som bola ešte slobodná a doma som bývala u rodičov, vtedy ešte svetlonosi behali. Ľudia hovorili, že svetlonosi sú z ľudí, ktorí medze presádzali. A tí svetlonosi, preto potom behajú v noci po medziach. Vyzerá to tak, ako žeravá reťaz a z medze na medzu to po poli behá. Ale nie všade. My sme bývali na takom brehu veľkom, pod nami bol veľký jarok, na jeden bok aj na druhú stranu boli veľké brehy. A len na tom dolnom brehu svetlonosi behali, inde nie. Bolo to blízko lúk, nad lúkami. Keď sme boli deti, chodievali sme všetci na tie reťaze, na svetlonosov pozerieť. Teda bolo to ako žeravé reťaze, behalo to z medze na medzu krížom krážom po roliach. Človek sa tomu mal vyhýbať. Preto sme sa aj my na nich zďaleka dívali. Lebo keď už človek mal s nimi dočinenia, tak sa stávalo, že sa poošćávali. Tak to vyprávali starí ľudia, od nich som to počúvala. A radili: nemajte s tým nič spoločného.“¹⁵

Z rozprávania starších vieme, že práve jesenné obdobie sa považovalo za silno magické obdobie. Bol to čas stríg a zlých síl. Katarína Fulmeková opisuje mesiac november ako magický veľmi silné obdobie. Prvého novembra chodievajú kresťania na cintoríny vyzdobovať hroby zosnulých. Pohanská tradícia však upozorňovala na čarodejnice a iné mátohy, ktoré mohli obchádzať príbytky ľudí. Verilo sa, že tieto zlé sily odplaší tekvica, v ktorej je zapálená svieca. Takýto prírodný lampáš sa nazýval svetlonos. Okrem iného sa verilo, že duše zosnulých sa mohli vracieť späť domov, a preto sa pred dom dávali koláče a iné tradičné dobroty. Chladné počasie a skorá tma nasvedčovali tomu, že sa blíži zima. Koncom novembra sme si spomínali na sv. Katarínu (25. november) a na sv. Ondreja (30. november). Katarína Fulmeková uvádza, že práve deň sv. Kataríny bol prvý „stridží deň“. Bol to ideálny čas na mágiu lásky alebo na veštenie.¹⁶ Na sv. Katarínu sa verilo, že do domu nikdy nesmela prísť prvá žena, preto sa viac uprednostňovali mladí muži. Ďalšou známou poverou bolo trhanie prútikov z ovocných stromov. Verilo sa, že ak do Vianoc prúтик vykvitne a ukážu sa púčiky kvetov, týmto dievčatám sa splní želanie, ktoré si priali. V iných častiach Slovenska bola rozšírená povera, že ak sa do Vianoc ukážu

¹⁴ Porov. MÁCHAL, HANUŠ, J. *Bájesloví slovanské*. Praha: Unie, 1907, s. 21.

¹⁵ NÁDASKÁ, Slovenský rok v ľudových zvykoch, obradoch a sviatkoch, 2020, s. 298.

¹⁶ Porov. FULMEKOVÁ, Magická sila sviatkov, s. 82-84.

kvety, mladá dievčina bude veľmi skoro stáť pri oltári s milovaným mládencom.¹⁷ Deň svätého Ondreja bol ďalším stridžím dňom. Na svätého Ondreja, apoštola, si spomíname 30. novembra. Mágia a čary sa praktizovali aj v tento deň. Keď chceli mladé ženy spoznať, kto bude ich budúci manžel, na viacero lístkov napísali mená chlapcov. Lístočky s menami chlapcov vložili do halušiek alebo pirohov a čakali, ktorá haluška prípadne piroh vypláva z vriacej vody ako prvý, a aké meno v ňom nájdu.¹⁸ Na deň sv. Ondreja sa robili aj iné čary, napríklad liatie olova. Olovo sa roztopilo na ohni a cez kľúčovú dierku sa nalialo do vody. Vo vode sa vytvorili z ochladeného olova tvary alebo rôzne postavy a podľa týchto jednotlivých tvarov, ktoré sa ukázali, mohli dievčatá hľadať povolanie svojho budúceho chlapca. Ak sa ukázala puška, mohol byť lesník alebo horár. Keď vareška, tak kuchár. Ak si dievčence nevedeli samy poradiť, išli sa pýtať matky alebo gazdinej, ktorá už bola skúsená a vedela dobre odčítavať z olova. Najznámejšie ľudové zaklínadlo alebo slová, ktoré doprevádzali úkon liatia olova na východe Slovenska, boli: „Ondreju, Ondreju, olovo na tebe leju, aby si mi dal znac, s kým budzem pri oltári stac.“¹⁹ Mladé dievčence, ktoré sa chceli vydávať, si pripravili topánky, ktoré hádzali za seba, a ak bola topánka špicom von malo to znamenať, že dievča sa skoro vydá, avšak ak bola topánka obrátená špicom dnu, dievča si muselo ešte počkať.²⁰ Stará povera o strigách hovorí, že strigy sa zdržiavali na križných cestách, a to práve aj na deň sv. Ondreja. Prečo práve tam? Križne cesty boli akoby križovatkami, teda medzisvetmi, do ktorých vstupovali démoni, čarodejníci a iné zlé nadprirodzené bytosti. Verilo sa že tam, kde sa cesty navzájom stretávali, bola brána do sveta duchov. Kresťanská tradícia preto na tieto miesta stavia kríže alebo kaplnky, ktoré mali byť odstrašujúce pre tieto zlovestné bytosti, ktoré vstupovali do sveta živých ľudí.²¹

1.1.2 Povery, čary a poverové bytosti v zimných mesiacoch

December je mesiacom plným magických obradov, ktoré si mnohí ľudia zachovali až do dnešných čias. Aj deň svätej Barbory (4.december) ľudia nazývali stridžím dňom. Počas tohto dňa sa vykonávala ľubostná mágia. „Deň svätej Barbory mal zvláštny význam pre slobodné dievčatá, ktoré sa chceli vydávať, aj pre vdovy, ktoré tiež túžili po vydaji. Mohli totiž vykonávať zvyky spojené s ľubostnou mágiou. Preto sa vybrali do záhrady

¹⁷ Porov. HORVÁTHOVÁ, Rok vo zvykoch nášho ľudu, s. 23-24.

¹⁸ Porov. ZUBERCOVÁ MINTALOVÁ, Z. *Zdravie, šťastie vinšujeme*. Bratislava: Slovart, 2019, s. 19-24.

¹⁹ Porov. MICHÁLEK, J. *Ľud hornádskej doliny*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1989, s. 262-263.

²⁰ Porov. HORVATOVIČ, M. *Vianočné rozprávania – V podvečer sv. Ondreja*. [filmový animovaný príbeh].

Bratislava: Andersen film, 1997, min. 02:15 – 2:41. Pozri aj:

<https://www.youtube.com/watch?v=Nbv9Vt21OUw>

²¹ Porov. FULMEKOVÁ, Magická sila sviatkov, 2014, s. 86.

a odrezali si barborky – halúzky z čerešne. Doma halúzku vložili do nádoby s vodou a potom netrpezlivo čakali, či im do Štedrého dňa rozkvitne. Ak áno, mala sa dievka či vdova do roka vydať.²² Na deň svätého Mikuláša sa tešili najmä deti a mladí, ktorí sa už od rána pripravovali na príchod tohto svätca.²³ Ani tento deň sa nezaobišiel bez ľudových povier a obyčajov. „Na Mikuláša ženy nepriadli ani nepárali perie a muži nešli do lesa. Na Spiši pri tejto príležitosti vešali do dverí stajne dve prekrížené metly, aby tam bosorky nemali prístup.“²⁴ Spolu so svätým Mikulášom chodieval po dedine aj čert. Kto bol čert? A čo predstavoval pre našich predkov? Katarína Nádaská a Ján Michálek definujú čerta ako bytosť, ktorá je stelesneným zlom, a tiež je obrazom takej bytosti, ktorá prebýva v pekle.²⁵ Mal mnoho mien. Medzi najznámejšie patrili mená ako „satan, satanáš, diabol, Lucifer, zlý duch, iné z jeho ľudových opisných mien – pľuhavec, pokušiteľ, priepastník, pekelník, bes, d'as, rohatý, šľak, fras, anciáš, ancikrist, beťah, zloboh, belzebul, krampus...“²⁶ Biblické opisy zlého ducha v apokryfnej literatúre sa spojili s opismi v pohanských náboženstvách, a tak sa vytvorila osoba čerta, ktorý sa zobrazoval so špicatými ušami, kopytami, chvostom zakončeným štetinami a pri sebe mal vidly, ktorými mal chytal neposlušné deti a odnášať ich do pekla. Čertov čas bola noc, počas ktorej mohol na seba vziať podobu ohnivej gule alebo vzdušného víru či nočného motýľa, prípadne čierneho barana, kocúra, capa, a vtáka, a ako človek sa zase zjavoval v podobe paholka, čierneho pána alebo poľovníka s kopytom. Ak sa diabol, alebo ako ho nazýva folklór, „rohatý“, priblížil k človeku, zväčša mu ponúkol dohodu, pri ktorej mal človek zapredať po smrti svoju dušu pekle a za odmenu mal čert splniť človeku každé prianie, napríklad zabezpečiť mu zlato, či moc.²⁷ Ďalším magickým dňom bol počas adventného obdobia sviatok sv. Lucie (13. december). V deň sv. Lucie sa musel mať každý človek na pozore, aby mu náhodou do domu nevošla striga, s úmyslom uškodiť statku alebo odoberať kravám mlieko. Kto boli vlastne strigy? Boli to ženy, ktoré mali nadprirodzené schopnosti. Mohli vyvolávať blesky, ničiť vetrom úrodu alebo šíriť choroby.²⁸ Na ochranu pred strigami sa používal cesnak, ktorý zničil diabolskú moc stríg a démonov. Okrem cesnaku to bola aj svätená krieda požehnaná na sviatok Troch kráľov (6. január). Svätenou kriedou sa urobil na dom kríž, ktorý tiež odstrašil bosorky a strigy či iné temné bytosti, ktoré sa

²² ZUBERCOVÁ MINTALOVÁ, Zdravie, šťastie vinšujeme, s. 27.

²³ Porov. ZUBERCOVÁ MINTALOVÁ, Zdravie, šťastie vinšujeme, s. 28.

²⁴ NÁDASKÁ, Slovenský rok v ľudových zvykoch, obradoch a sviatkoch, s. 18.

²⁵ Porov. NÁDASKÁ, MICHÁLEK, Čerti, bosorky a iné strašidlá, s. 21.

²⁶ NÁDASKÁ, MICHÁLEK, Čerti, bosorky a iné strašidlá, s. 21.

²⁷ Porov. NÁDASKÁ, MICHÁLEK, Čerti, bosorky a iné strašidlá, s. 21 -23.

²⁸ Porov. NÁDASKÁ, MICHÁLEK, Čerti, bosorky a iné strašidlá, s. 102.

túlali nocou v deň svätej Lucie.²⁹ Na Luciu sa dievčatá zahalili do bieleho rúcha, vápnom alebo najčastejšie múkou si obielili tvár a husacím perom chodievali do domov, vymetali steny, kúty a zem. Robilo sa to preto, aby sa z domu dostalo von každé zlo.³⁰ Len tí najodvážnejší zisťovali, či sú v ich dedine strigy. Od Lucie sa do Vianoc urobil malý stolček, a to tak, že každý deň sa mal pripevniť ďalší a ďalší kúsok dreva. Podmienkou bolo, aby nebol zhotovený z klinec. Keď si stolček zobral niekto na polnočnú svätú omšu a sadol si naň, videl každú strigu. Mládenci si pre prípad, že by ich strigy naháňali od kostola až domov, vzali so sebou vianočné koláče s makom, ktoré rozsypali po ceste. Bosorky museli vyzbierať každú omrvinku a zrnko maku, a tak sa k mládencom nedostali. Ak by mládenci so sebou nič nemali, mohli byť vyhnaní až na krížne cesty, kde im hrozilo roztrhanie.³¹ Deň sv. Lucie patril a stále patrí k najmagickejším dňom, kde sila bosoriek vyhráva nad ľudským snažením. Tesne pred Vianocami si ľudia pripomínali deň svätého Tomáša (21. december). V tento deň išli do popredia povery, ako napríklad: „Ak prišiel do domu ako prvý na návštevu zlý človek, ľudia sa obávali, že nastávajúci rok bude pre nich zlý. Žena prinášala nešťastie, v lepšom prípade mal jej príchod zaviniť rozbitie väčšieho množstva riadu v domácnosti. Rovnakú škodu čakali aj vtedy, ak niekto z domácich na Tomáša niečo rozbil.“³² Na svätého Tomáša sa niekedy chodilo aj oceľovať. Znamenalo to vinšovať s nejakým výrobkom z ocele a priať dobro tomu domu, ktorý mládenci navštívili.³³ Po sv. Tomášovi sa už každý pripravoval na Vianoce. „Vianoce sú najkrajším sviatkom roka. Začínajú 24. decembra Štedrým dňom a končia 6. januára na slávnosť Zjavenia Pána. Vo farnostiach sa konajú stretnutia veriacich, v rodinách znejú koledy a vinše, prijímajú obchôdzku kňaza so sprievodom, hrajú sa betlehemske hry, v niektorých oblastiach je známe Chodenie s tzv. rajským hadom, chodenie Troch kráľov alebo Chodenie s hviezdou.“³⁴ Štedrý deň „bol plný obyčají a obradov, ktoré mali rodine zabezpečiť zdravie, prosperitu a šťastie do budúceho roka. Platila tu mágia začiatku: ako sa čo urobilo na Štedrý deň, tak bolo počas celého roka. Ženy nemali chodiť po susedoch, ani z domu nikomu nič požičiavať.“³⁵ V rôznych krajoch mali ľudia iné povery. Niekde sa pod vianočný stromček dávala sekera a potom sa na ňu stúpalo. Verilo sa, že tento úkon mal človeku zabezpečiť dobré zdravie. Najznámejšie bolo veštenie z orechovej škrupiny. Do

²⁹ Porov. MICHÁLEK, J. *Ľud hornádskej doliny*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1989, s. 264.

³⁰ Porov. NÁDASKÁ, Slovenský rok v ľudových zvykoch, obradoch a sviatkoch, s. 20.

³¹ Porov. ZUBEROVÁ MINTALOVÁ, Zdravie, šťastie vinšujeme, s. 37.

³² MICHÁLEK, Ľud hornádskej doliny, s. 265.

³³ Porov. NÁDASKÁ, Slovenský rok v ľudových zvykoch, obradoch a sviatkoch, s. 24-25.

³⁴ ŠVÁBOVÁ, B., OLEJNÍK, M. *Hudobné činnosti v kresťanských hnutiach*. Levoča: MTM, 2022, s. 53.

³⁵ NÁDASKÁ, Slovenský rok v ľudových zvykoch, obradoch a sviatkoch, s. 27.

orechovej škrupiny sa vložila svieca, ktorá sa zapálila, a celá táto škrupina so sviecou bola vložená do vody. Podľa toho sa veštila budúcnosť, a to tak, že ľudia sledovali plávanie škrupinky na vode. Keď bolo plávanie škrupinky pokojné, také boli budúce roky života tej osoby, ktorá veštila.³⁶ „Ak dievča chcelo vedieť, kam sa vydá, zamietlo izbu, smeti vynieslo na krížne cesty a povedalo: ‚Breš psíčku, breš, dze moj milý jest!‘ Z ktorej strany zabrechal pes, tam mal bývať jej nastávajúci.“³⁷ Verí sa, že Štedrý deň má veľkú, priam čudesnú moc. Keď prišiel 24. december, gazdiné dbali na to, aby žiadna bielizeň nevisela, pretože niektorí členovia rodiny mohli počas budúceho roka zomrieť.³⁸ Magická sila sa pripisovala aj štedrej večeri. „Pred večerou gazda zobral do izby psa, ktorý dostal strúčik cesnaku zabalený v slaninke. Keď ho zhltoľ, gazda ho vyhodil von oknom. Ak pes pritom zabrechal, značilo to, že bude z neho dobrý strážca. Cesnak sa dával psovi preto, aby bol zúrivý.“³⁹ Ľudia tiež sledovali jablko, ktoré bolo prerezané na polovicu. Keď boli jadierka v jablku usporiadané do kríža, niekto mal v budúcom roku zomrieť. Avšak ak boli usporiadané do hviezdy, mal byť budúci rok úrodný a malo sa dariť celej rodine. Pri štedrovečernom stole malo byť dvanásť jedál, tak ako je dvanásť mesiacov, pretože každé ovocie charakterizovalo iný mesiac. Medzi ďalšie povery patrila reťaz okolo stola alebo lano, kde tieto prvky mali zabezpečovať súdržnosť rodiny v budúcom roku. Keď sa odchádzalo od štedrovečerného stola, malo sa nechať všetko jedlo tak, a najprv sa išlo k vianočnému stromčeku. Ľudia verili, že po štedrej večeri prichádzajú duše zosnulých z rodiny, ktoré si prichádzajú po ich pokrm. To, čo ostalo zo štedrej večere, sa dalo dobytku a domácej zveri. Verilo sa, že pokrm zo štedrej večere mal zabezpečiť zvieratám pevné zdravie.⁴⁰ Naši predkovia pripisovali vianočným sviatkom veľmi silnú magickú moc a povedomie o poverách zostalo až do dnešných čias.

1.1.3 Povery, čary a poverové bytosti v jarných mesiacoch

Počas jarných mesiacov sa stretávame s mnohými poverami, ktoré súviseli s časom starých Slovanov. Najznámejšou poverou, a to najmä na dedinách, bolo vynášanie Morény.⁴¹ Podľa Boženy Švábovej sa Moréna, alebo ako ju inak nazývame Smrtka, alebo Kyselica či Baba, vynášala z dediny dva týždne pred sviatkami Veľkej noci. Nedeľu, kedy

³⁶ Porov. MICHÁLEK, Ľud hornádskej doliny, s. 268 - 269.

³⁷ MICHÁLEK, Ľud hornádskej doliny, s. 269.

³⁸ Porov. NÁDASKÁ, Slovenský rok v ľudových zvykoch, obradoch a sviatkoch. Bratislava: Slovart, s. 27.

³⁹ NÁDASKÁ, Slovenský rok v ľudových zvykoch, obradoch a sviatkoch, s. 27.

⁴⁰ Porov. ZUBERCOVÁ MINTALOVÁ, Zdravie, šťastie vinšujeme, s. 42-50.

⁴¹ Porov. NÁDASKÁ, Slovenský rok v ľudových zvykoch, obradoch a sviatkoch, s. 123.

sa vynáša Moréna z dediny, voláme v slovenskom zvykosloví aj Čierna alebo tiež Smrtná nedeľa. Počas tejto nedele sa „Šmertka“, ako ju ľudovo nazývame, vyniesla za dedinu a spálila, prípadne sa hodila do vody. Prečo to tak bolo? ⁴² Moréna bola stelesnením zloby, tmy, hladu, zimy, ale aj smrti, a tiež sa verilo, že jej vynesenie preč a obradné zničenie bábky zo slamy zaistí dedine prosperitu a pokojný rok bez chorôb. Moréna bola jednoducho predstaviteľkou zlých síl v dedine, meste či na lazoch. ⁴³ Pre starých Slovanov vystupovala ako bohyňa, ktorej vláda končí začiatkom jari, keď prvé slnečné lúče roztopia ľad v potokoch a sneh na lúkach. Moréna bola tá, ktorá spôsobovala choroby a hlavne mor v stredoveku. ⁴⁴ V jarných mesiacoch, a to najmä po sviatkoch Veľkej noci, prichádzalo obdobie, kedy sa začalo prosiť za úrodu. Tí, ktorí prosili za úrodu, boli najmä kňazi, a to v rámci procesií, a osobitne aj veriaci ľudia, ktorí sa schádzali pri krížoch postavených na krížnych cestách. Mnohé z krížov boli postavené ako poďakovanie za dobrodenia, ktoré získal veriaci človek od Boha. Niektoré kríže však boli postavené ako skutok kajúcnosti. Príčinou bola krádež, vražda alebo nejaký ťažký zločin voči blížnemu. Ľudová tradícia častokrát hovorí o zlých ľuďoch, ktorí sa museli vracieť na miesto činu. V stredoveku boli títo previnilci pochovávaní na krížnych cestách. Verilo sa, že zlí ľudia sa mohli vracieť na tento svet v rôznych podobách.

Preferovanou poverovou bytosťou bola tzv. Mora. ⁴⁵ „Mora sa v ľudovom rozprávaní opisovala ako duch buď mŕtveho človeka (revenanta), ktorý sa vrátil, aby škodil živým, častejšie však sa za moru považovala žijúca osoba (bosorka) so schopnosťou brať na seba podobu hmly, ktorá priľahne spiaceho človeka a nedá mu dýchať, bude ho moriť, gniaviť, tlačiť. Gniavený človek sa nemôže brániť, kričať ani pohnúť sa, pociťuje bezmocnosť, ktorú niekedy zažívame vo sne všetci. Morou sa mohla stať napríklad aj zaľúbená dievčina, ktorou pohrdol mládenec, a ona sa mu mala pomstiť tým, že ho chodila v noci „moriť“. Časté tlačenie morou mohlo mať za následok to, že postihnutá osoba chudla, bola unavená, ba dokonca mohla aj umrieť. Ako ochrana pred morou sa používala svätená voda a trojkráľová krieda, ktorou sa urobil okolo postele kruh, aby doň mora nemala prístup.“ ⁴⁶

Medzi najmagickejšie rastliny jari patrila žihľava. Mala takú magickú moc, že človek sa po nej rýchlo uzdravil. Väčšinou sa dala pod posteľ k chorému. Taktiež sa zo

⁴² Porov. ŠVÁBOVÁ, B. *Ľudová kultúra sprostredkovaná metódami tvorivej dramatiky v škole*.

Ružomberok: Verbum- vydavateľstvo KU, 2021, s. 107-108.

⁴³ Porov. HORVÁTHOVÁ, Rok vo zvykoch nášho ľudu, s. 15.

⁴⁴ Porov. ZUBERCOVÁ MINTALOVÁ, Zdravie, šťastie vinšujeme, s. 106.

⁴⁵ Porov. NÁDASKÁ, Slovenský rok v ľudových zvykoch, obradoch a sviatkoch, s. 185.

⁴⁶ NÁDASKÁ, Slovenský rok v ľudových zvykoch, obradoch a sviatkoch, s. 186.

žihľavy po kúskoch odtrhávalo a ukladalo okolo domu, aby bol dom chránený pred diablom a zlým duchom či strigami. Žihľava však v mágii lásky mohla častokrát zničiť ľúbostné vzťahy.⁴⁷ Jarné mesiace boli bohaté na povery, avšak s postupným skracovaním sa noci sa ubúdalo temných aj bytostí.

1.1.4 Povery, čary a poverové bytosti v letných mesiacoch

Počas letných mesiacov bola najzaujímavejšia svätojánska noc, ktorá v sebe ukrývala tajomnosť. Bol to čas mágie a čas bosoriek. Počas svätojánskej noci boli podľa ľudového rozprávania aktívne aj bosorky, ktoré chceli škodiť ľuďom na gazdovstve. Gazdovia sa poistili pred návštevami bosoriek tak, že pred maštaľou alebo pred stajňou zakopali cesnak, a tiež celé gazdovstvo pokropili svätenou vodou. Leto bolo bohaté na liečivé byliny, ktoré sa používali pri čarovaní. Najznámejšie rastliny, ktoré sa zbierali a ktorým sa pripisovala magická sila, boli harmanček, materina dúška, rozlúčsvet, listy jahody, púpava, prvosienka či papradie. Papradie alebo čertovo rebro bolo známe tým, že malo moc ukázať ľuďom skrytý poklad. Jednotlivé rastliny mali svoje obdobie zberu. V letnom období dosahovala magická sila rastlín najvyššiu intenzitu. Napríklad na deň sv. Trojice sa zvykla zbierať mäta, ktorá mala v tom čase najväčšiu moc.⁴⁸ Okrem zbierania liečivých bylín sa na sv. Jána Krstiteľa zapalovali svätojánske ohne, ktoré pripravili mladí muži. Oheň bol taký posvätný, že sa považoval za symbol leta a slnka. Skákanie cez oheň malo magický, ale aj očistný charakter.⁴⁹ „Koho oheň oblizol, ten sa mohol tešiť na mimoriadne šťastie. V tomto ohni sa zapalovali rôzne vetvičky a halúzky, ktorými sa potom prechádzalo ponad dobytok, aby bol zdravý.“⁵⁰ Počas svätojánskej noci bolo vidno skoro na každom vrchu oheň z vaty a tiež bolo počuť spev a krik mladých dievčat a mužov, ktorí veselo preskakovali oheň. Medzi najznámejšie povery na svätého Jána patrili tie, ktoré sa týkali zázračných tvorov. Ak by ich videl niekto tancovať na svätojánsku noc a pridali by sa k nim, musel by s nimi zostať tancovať až do smrti. Ďalšou známou poverou je, že ak sa niekto počas svätojánskej noci vybral na cintorín, videl by mŕtve duše tých, ktorí v budúcom roku mali zomrieť.⁵¹

S príchodom letných mesiacov sa najviac spomína príslovie, ktoré hovorí, že na „Jána zem sa otvára“. Práve to súvisí aj s poverovými bytosťami, ktoré strážili podzemné

⁴⁷ Porov. FULMEKOVÁ, Magická sila sviatkov, s. 21.

⁴⁸ Porov. NÁDASKÁ, Slovenský rok v ľudových zvykoch, obradoch a sviatkoch, s. 201.

⁴⁹ Porov. ZUBERCOVÁ MINTALOVÁ, Zdravie, šťastie vinšujeme, s. 153-154.

⁵⁰ FULMEKOVÁ, Magická sila sviatkov, s. 47.

⁵¹ Porov. FULMEKOVÁ, Magická sila sviatkov, s. 49.

chodby, jaskyne či skaly. Ľudia ich nazývali rôzne. Boli to permoníci, škriatkovia, trpaslíci. Ľudia si ich predstavovali ako ľudí malého vzrastu. Tieto bytosti vraj žili v baniach. Z ľudového rozprávania vieme, že ich častokrát stretávali baníci pri svojej práci. V tvári vyzerali ako starci a nosili pri sebe maličký lampáš, ktorý im pravdepodobne slúžil na osvetlenie podzemných chodieb, ktoré obývali. Hovorí sa, že nosili oblečenie červenej farby a pri sebe mali vždy pracovné nástroje, ktoré im pomáhali pri objavovaní zlata alebo iných drahocenných materiálov. Permoníci, ako ich nazýva Katarína Nádaská a Ján Michálek, upozorňovali baníkov pred zosunom skál tak, že sa im zjavili. Za odmenu im baníci nechali v starých štôľňach kúsok chleba alebo niečo pod zub.⁵²

Z historického bádania dnes vieme, že naši predkovia mali v posvätnnej úcte vodu, ktorú nachádzali v studničkách blízko polí alebo pri práci v lese. Studničky boli vnímané ako dar matky prírody. Každý človek, ktorý sa napil zo studničky alebo ju používal pri zavlažovaní, si uvedomoval jej nesmiernu hodnotu a nikdy ju nenechal nevyčistenú alebo špinavú.⁵³ „V ľudových rozprávaniach sa často spomína živá voda. Mohla to byť tečúca voda - riečna, potočná či pramenistá. Jej protipól predstavovala mŕtva voda, stojaca v močiaroch a mokradiach. Živá voda bola synonymom života, mŕtva znamenala smrť, nešťastie. Živej vode sa pripisovalo liečivé pôsobenie a jej účinok sa znásobil, ak pochádzala z troch či deviatich prameňov alebo zo sútoku dvoch žriedel. Keď sa do vody vhodili žeravé uhličky, mohla sa využívať pri tzv. začítovaní urieknutia. Vodou s uhlíkmi sa mal umývať urieknutý človek.“⁵⁴

Okolo prameňov vôd sa zhromažďovali aj víly, alebo ako ich tiež ľudia nazývali lesné žienky. Boli to mladé ženy oblečené v bielom alebo zelenom. Verilo sa, že víly majú moc premeniť sa na zvieratá. Ich mágia spočívala v ich vlasoch, ktoré boli dlhé a jemné. Zaujímavosťou bolo, že podľa povier nikdy nemohli zostarnúť. Okrem prameňov a jazierok sa zjavovali aj v lesoch či na lúkach. Ak ich niekto vyrušil pri tanci, mohli ho utancovať aj na smrť. Mladí muži sa proti nim chránili rôznymi rastlinami ako mäta alebo palina, taktiež mohli pomôcť šaty, ktoré boli oblečené naopak. Ak mal človek šťastie, víly sa stratili pri prvých lúčoch slnka, keď zakikírkal kohút.⁵⁵ Zaujímavé svedectvo ponúkla jedna stará žena z obce Važec:

„Nedávnom som išla nad ránom do hory, hen k močariskám, a tu vidím vašu dievku, ako sa náhli od močarísk bosá, prostovlasá. Prebehla popri mne, fľochla na mňa

⁵² Porov. NÁDASKÁ, MICHÁLEK, Čerti, bosorky a iné strašidlá, s. 167.

⁵³ Porov. NÁDASKÁ, Slovenský rok v ľudových zvykoch, obradoch a sviatkoch, s. 192.

⁵⁴ NÁDASKÁ, Slovenský rok v ľudových zvykoch, obradoch a sviatkoch, s. 196.

⁵⁵ Porov. NÁDASKÁ, MICHÁLEK, Čerti, bosorky a iné strašidlá, s. 72-73.

akosi čudne, a tu vidím, že má sukňu od rosy celú premoknutú a v strapatých vlasoch akési kviet'a. Nuž a či vy viete, že sa pri močariskách lesné žienky schádzajú? Všetko sa mi tak vidí, že táto vaša dievka medzi ne chodíeva!“⁵⁶

Na Slovensku sa nachádzalo ešte mnoho iných poverových bytostí, ktoré boli spojené s mágiou a čarami. Viera v čary, mágiu, či v rôzne nadprirodzené bytosti, sa nám uchovala v ľudových rozprávaniach našich prarodičov. Častokrát i dnes sa stretávame s ľuďmi, ktorí ešte sem tam vyrozprávajú nejaký zážitok s vílami, čertami, zlými duchmi či škriatkami. Mohli by sme skonštatovať, že viera v tieto nadprirodzené bytosti patrí ku kultúre nášho národa.

⁵⁶ NÁDASKÁ, MICHÁLEK, Čerti, bosorky a iné strašidlá, s. 90.

2 PRIRODZENÁ A NADPRIRODZENÁ VIERA

V dnešnom svete sme pohltení mnohými informáciami zo sveta, ale aj z najbližšieho okolia. Dnes je najbežnejším zdrojom ako získať informácie internet. Články, ktoré nám ponúka internetový svet nás môžu niekedy prekvapiť alebo dokonca zarmútiť. Avšak vieme si tieto informácie zo sveta internetu dostatočne overiť? Častokrát sa stáva, že týmto informáciám uveríme i keď si v niektorých prípadoch nevieme dostatočne overiť použité zdroje. Často hľadáme na internete informácie, ktoré sú spojené s našimi osobnými túžbami, napríklad si môžeme hľadať články a obrázky o prírode v Amazónii alebo o Niagarských vodopádoch, alebo o zvieratách, ktoré sme doposiaľ ešte nevideli. Jednoducho by sme povedali, že veríme týmto informáciám, alebo lepšie povedané veríme prirodzenou vierou v prirodzené veci, javy, či iné pozemské skutočnosti, ktoré sme síce ešte nevideli alebo zmyslami dostatočne neoverili, no ak by sme vycestovali za týmito krásami sveta, môžeme si ich overiť aj osobne.

Príkladom veriaceho človeka bol Abrahám, ktorý vo svojom živote uskutočňoval definíciu viery. Abrahám uveril Bohu v rozhodujúcej chvíli a viera ho posilnila tak, že sa stal otcom všetkých, čo veria.⁵⁷ Abrahám veril Bohu svojou nadprirodzenou vierou. Boh zjavil človeku skutočnosti, ktoré si človek môže overiť až po smrti. Preto, ak veríme Bohu a tomu čo nám zjavil, hovoríme, že veríme nadprirodzenou vierou.

2.1 Čo je to viera

Ak chceme žiť ako kresťania je pre nás nevyhnutný úkon viery.⁵⁸ Každý akt viery v sebe zahrňuje aj milosť, rozum a vôľu. Ak sa človek chce otvoriť Božej milosti má prijímať sviatosti, ktoré Cirkev ponúka, modliť sa a je potrebné žiť podľa viery. Ak chceme posilniť rozum vo viere, je dobré čítať pravidelne Sväté písmo a literatúru s náboženskou tematikou. Ak chceme posilniť ľudskú vôľu, je dobré, ak sa človek otvorí argumentácii, ktorá obraňuje pravdu a krásu viery.⁵⁹ Ak sa rozhliadneme okolo seba, uvedomíme si, že nie všetky náboženstvá vyžadujú od človeka vieru. Takýmto príkladom je budhizmus, ktorý nepotrebuje, aby človek uveril alebo dôveroval. Či chceme alebo nie viera je neodmysliteľnou súčasťou života človeka. Dnes žijeme v dobe technológií, a ak

⁵⁷ Porov. KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA, Katechizmus Katolíckej cirkvi, bod 146.

⁵⁸ Porov. RATZINGER, J. Co znamená veriť. In: *Communio. Víra*. 1997, č.1. s. 12.

⁵⁹ Porov. CHOVANEC, M. *Teológia*. Banská Bystrica: Kňazský seminár sv. Františka Xaverského, 2016, s. 23-26.

chceme napríklad nastúpiť do výťahu, musíme veriť tým, ktorí výťah prevádzkujú, že ho vytvorili bezpečne, tak, aby sa nikomu nič nestalo. V spoločnosti sú isté informácie, ktorým jednoducho musíme veriť, lebo inak by sme sa nikam nedostali. Nie je možné, aby sme mohli preveriť každú informáciu, a preto musíme veriť tým, ktorí ju overili pred nami.⁶⁰ Zaujímavý príklad nám ponúka aj František Gerčák:

„Hľadájúci človek, ktorý o sebe rád vyhlasoval, že je zarytý neverec sa potuloval po horách. Keď prechádzal popri hlbokjej priepasti, pošmykol sa a začal sa kotúľať po strmom svahu do priepasti. Tesne nad priepasťou sa zachytil o krík. Začal kričať o pomoc, no nikto ho nepočul. V nebezpečenstve smrti chytal sa každej slamky.“

- „Bože, keď ma zachrániš, budem v teba veriť.“

- „Sľúb, že urobíš čokoľvek, čo ti poviem. Budeš mi veriť.“ – Zaznel Boží hlas.

- „Áno, sľubujem, sľubujem! Verím, verím, verím!!!“ – Zaúpel neverec.

- „Pomôžem ti. Pust' sa teda toho kriča! – Povedal na to Boh.

- „Nie som blázon! Ty chceš, aby som sa zabil,“ – povedal človek a ešte tuhšie stisol v dlaniach krík vytrhávajúci sa zo zeme... – Nie je aj naša viera taká istá?!“⁶¹

K skutočne veriacim ľuďom patrí Abrahám, ktorý opustil všetky istoty svojho doterajšieho života a nechal sa viesť Božím Slovom. Viera vytvorila v jeho živote nový priestor pre Boha. Abrahám sa stal pútnikom k slovu, ktoré mu zjavuje Boh. Boh oslovil Abraháma: „Vezmi svojho syna, svojho jediného syna Izáka, ktorého miluješ, a chod' do krajiny »Morja«! Tam ho obetuj ako zápalnú obeť na jednom z vrchov, ktorý ti ukážem.“ (Gn 22,2-3) Abrahám vstal včasráno, osedlal osla, zobral so sebou dvoch svojich sluhov a svojho syna Izáka a narúbal dreva na zápalnú obeť. Potom sa vybral na miesto, ktoré mu označil Boh. Pre Abraháma boli tieto slová ostré ako meč. Boh dal Izáka Abrahámovi ako dar a teraz ho chce späť. Abrahám sa Boha nič nevypytuje, ale jednoducho berie svojho syna do krajiny, o ktorej mu Boh povedal a tam ho obetuje. Abrahám sa stáva predobrazom Boha Otca, ktorý obetuje svojho Syna. Abrahám nevie kam má ísť, ale verí Bohu, verí v správnosť Božieho rozhodnutia. Avšak Boh zastaví Abraháma v poslednej chvíli a nakoniec Abrahám obetuje barana, ktorého vidí po blízku. Abrahám patrí k pravým veriacim. On je ten, ktorý opúšťa všetky istoty života a necháva sa viesť Božím Slovom. Keď Abrahám verí, vytvára prostredie k tomu slovu, ktoré mu povedal Boh. Abraháмова viera ponúka nové možnosti v jeho živote a Boh si skrze vieru

⁶⁰ Porov. RATZINGER, Co znamená veriť, s. 12-13.

⁶¹ GERČÁK, F. *Poznaj a ver.* Kapušany: Bens, 2002, s. 9.

privlastňuje Abraháma. Abrahám sa stáva pútnikom k slovu, ktoré mu Boh zjavuje. Abrahám je skutočný pútnik svojej vlastnej viery.⁶²

Viera je Boží dar, ktorý Boh dáva človeku ako milosť. Ak by viera nebola Božím darom, človek by si mohol o Bohu vymyslieť čokoľvek, čo by chcel, avšak tieto jeho myšlienky by ostali len obyčajnou teóriou.

Niekedy sa môže zdať, že naša viera je len a len naša vec, naším/mojím hnutím k Bohu, ale opak je pravdou. Ak by sme boli odkázaní len na naše vlastné možnosti, nikdy by sme neboli vykúpení. Viera nás privádza k pravde, ktorú nám zjavuje Boh skrze milosť. Každému, kto skutočne verí sa akoby „otvárajú oči“ a to tak, že vidí pravdu skrze milosť, milosť viery, ktorú dostal od Boha.⁶³

2.2 Prirodzená viera

Zaujímavým spôsobom hovorí o viere František Fudaly vo svojej prednáške v rámci Diecéznej školy viery III. z roku 2020: „Ak je človek presvedčený o nejakej skutočnosti, ktorú zatiaľ nevie dokázať, ale skôr, či neskôr si ju tu na zemi bude môcť overiť, hovoríme, že má prirodzenú – ľudskú vieru. Takouto vierou disponuje každý človek, aj ten, ktorý verí, že neverí ničomu.“⁶⁴

Ako príklad možno uviesť vieru študenta, ktorý má vieru v to, že mesto Atény existuje. Grécky filozof Perikles nazýva Atény „školou Grécka“ a opisuje nádheru a vznešenosť stavieb, ktoré sa tam nachádzajú. Najvýznamnejšia stavba v Grécku je Parthenon. Táto stavba bola postavená na slávu bohyne Atény. Aténa bola grécka bohyňa múdrosti a vojny. O tomto meste si môžeme prečítať v historických knihách alebo si Atény vyhľadáme na mape sveta, teda môžeme povedať, že veríme prirodzenou vierou, že toto mesto existuje. Túto vedomosť, že toto staroveké mesto existuje si však môžeme overiť a to tak, že Grécke mesto Atény skutočne navštívime.⁶⁵

⁶² Porov. MACHAN, R. Abrahám a jeho pokolení. In: *Communio. Víra*. 1997, roč. 1, č.1. s. 57-64.

⁶³ Porov. SPEYR, A. Boží dar. In: *Communio. Víra*. 1997, roč. 1, č.1. s. 65-67.

⁶⁴ FUDALY, F. *Viera ako odpoveď človeka Bohu*. Diecézna škola viery III. 2020 s. 2. Dostupné na internete: <https://farnostnamestovo.sk/wp-content/uploads/2020/09/Viera-ako-odpoved-cloveka-Bohu.pdf>

⁶⁵ Porov. ROPS, D. *Biblia a jej ľud*. Trnava: Dobrá kniha, 1985, s. 284.

2.3 Nadprirodzená viera

Keď chceme počas nášho pozemského života poznávať Boha, musíme tak urobiť cez svetlo viery. Nadprirodzená viera je vlastne pozitívna odpoveď, ktorú dáva človek Bohu na Božie zjavenie. Táto viera je teda zároveň dielom Boha, ale aj človeka.⁶⁶ „Boh sa zjavuje cez svoje dielo (ako Stvoriteľ) a svoje ‚znamenia‘ (ako Spasiteľ). Znamenia v širšom zmysle slova môžu byť inšpirované (z vnuknutia Ducha Svätého) a neinšpirované. Znamenie je Boží, Boha zjavujúci úkon, mimoriadna udalosť, ktorá zaujme a vyvolá u ľudí úžas vedúci k spásu; znamenie je orientované na človeka, a nie na prírodu a jej zákony.“⁶⁷ To, čo nám Boh zjavil, to je obsahom viery Cirkvi. Našu vieru uskutočňujeme v praktickom živote tak, že konáme podľa nej. Božie zjavenie je obsiahnuté:

1. vo Svätom písme a to v Starom a Novom zákone,
2. v tradícii ohlasovania apoštolov,
3. v aktuálnej náuke Cirkvi, čiže v tom, čo učí učiteľský úrad Cirkvi.⁶⁸

Vlastnosti nadprirodzeného poznania Boha:

1. „Nadprirodzené poznanie Boha (vierou) je nepriame (ani v ‚zjavení‘ nemožno absolútneho a duchovného Boha chytiť, odmerať, odvážiť).
2. Toto poznanie je stále analogické; zjavenie je totiž ‚oblečené‘ do ľudských slov a skutkov (Božie znamenia a Božia inšpirácia). Avšak táto analógia odkrýva oveľa väčšiu podobnosť, ako tomu bolo pri prirodzenom poznávaní.
3. Nadprirodzené poznanie Boha (vierou) je spásne; bez viery sa nemožno páčiť Bohu (*Hebr 11,6*).
4. Nadprirodzené poznanie Boha (slávou) je oblažujúce, priame, jasné – ale tiež nevýstižné, lebo nikdy neobsiahne Božiu podstatu; oslávení v nebividia Boha ‚celého, ale nie celkom.“⁶⁹

Ak chceme Boha spoznávať nadprirodzeným spôsobom, nesmieme zabúdať, že tu nestačí len poznanie vedecké, ale aj poznanie, ktoré sa uskutoční v rámci vzťahu s Bohom. Inak povedané, poznanie vo viere takzvané adoračné.⁷⁰ Jozef Ratzinger zdôrazňuje, že ak

⁶⁶ Porov. CHOVANEC, Teológia, s. 19 -23.

⁶⁷ CHOVANEC, Teológia, s. 23.

⁶⁸ Porov. MÜLLER, L.G. *Dogmatika pro studium i pastoraci*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 52-53.

⁶⁹ CHOVANEC, Teológia, s. 18.

⁷⁰ Porov. CHOVANEC, Teológia, s. 18-19.

chceme veriť, musíme najprv dôverovať v Ježiša, pretože viera nevychádza zo samostatného poznania. Nadprirodzená viera podľa Ratzingera vychádza z Ježišovho pohľadu. Ježiš vo večnosti hľadel na Boha a dobre ho pozná, preto je dôležité, aby naša nadprirodzená viera bola ukotvená v Ježišovi. Ježišovo „svetlo“ sa odráža vo svätých. To znamená, že cez svätých, ktorí sú v spoločenstve s Ježišom, môžeme „zachytiť“ Boha a toho poznávame skrze nadprirodzenú vieru. Keď dôverujeme Ježišovi a tomu, čo nám chcel povedať a naďalej hovorí, nechodíme vo „tmách“. Zaujímavý je rozhovor so Samaritánkou, ktorá spoznala, že Ježiš je pravý Mesiáš. Môžeme povedať, že viera Samaritánku viedla k pravému poznaniu. Cez Samaritánku však uverili aj iní ľudia. Mohli by sme povedať, že to bolo jej rozprávanie, ktoré sa stalo dôvodom viery, že Ježiš je Mesiáš. Viera však nie je nejaký jednoznačný postup, ako keď spočítame, že dva a dva sú štyri. Skôr je potrebné povedať, že viera je cesta, pri ktorej sa nám niekedy darí viac a niekedy menej. Vo viere dochádza k vzťahu medzi mnou a Ježišom, a preto je potrebné vyjsť zo svojej vlastnej škrupiny individualizmu a subjektivismu a odovzdať sa Ježišovi, podobne ako svätý Ján, ktorý na obraze od Leonarda da Vinciho spočíva na Ježišovej hrudi a oslobodzuje sa od vlastného ja. Avšak to všetko robí v dôvere voči Ježišovi.⁷¹

⁷¹ Porov. RATZINGER, Co znamená věřit, s. 21-27.

3 PEDAGOGIKA VOĽNÉHO ČASU DOSPIEVAJÚCICH

Pedagogika voľného času je dnes diskutovanou témou, a to najmä u tých, ktorí sa jej venujú. Práca s mladými je dnes oveľa náročnejšia ako v minulosti. Dôvodom je, že mladí ľudia sú dnes konfrontovaní so svetom internetu a počítačových hier. Dospievajúcim dnes chýba adekvátny pohyb, ale aj tvorivé myslenie. Prostredníctvom tvorivých činností môže pedagóg alebo animátor povzbudiť mladých ľudí k tomu, aby pochopili lepšie vieru, ktorú im odovzdali ich rodičia.

3.1 Tvorivá osobnosť pedagóga

Pedagóg je rozhodujúcim činiteľom edukačných činností. Ak majú byť rôzne aktivity a edukačné činnosti pri práci s deťmi a mládežou čo najefektívnejšie, je dôležité, ako uvádza I. Turek, aby bol pedagóg dostatočne vzdelaný, mal dobrú pedagogickú prípravu a vysokú všeobecnú kultúru. Ďalej uvádza, pedagóg je vzorom nielen pre deti, ale aj pre široké okolie. V súčasnosti sa čoraz viac zdôrazňuje, aké má mať osobné a charakterové vlastnosti. Jeho práca je zvlášť zodpovedná, pretože chyby vo výchove môžu mať hlboké následky po celý život.⁷²

Tvorivé činnosti sa realizujú v interakcii medzi pedagógom, deťmi a tvorivou činnosťou, ktorá je motiváciou k ďalšej činnosti. Pozitívnym motivačným prostriedkom je aj kultivovaný hudobno-pohybový prejav učiteľa,⁷³ ktorý má byť pre skupinu vzorom a svojím prejavom oživením v tvorivých činnostiach.

V pedagogickej praxi učiteľ uprednostňuje otvorenú komunikáciu, zabezpečuje radostnú pracovnú atmosféru, pohotovo reaguje na situáciu, na správanie skupiny, pomáha prekonávať neistotu, podporuje samostatnosť a spontánnosť v prejave a stvárňovaní navodených situácií.

V tvorivej atmosfére podľa E. Baranovej prevláda spontánnosť, dôvera, otvorenosť, aktivita, zvedavosť, ale aj hodnotenie a zodpovednosť. Pedagóg neustále využíva v edukačnom procese nové spôsoby, formy a metódy práce pri realizácii tvorivých činností. Toleruje názory, prejavy detí. Odmieta pasívnu podriadenosť a atmosféru strachu. Podporuje samostatnosť, variabilnosť a vlastný názor dieťaťa, oceňuje, hodnotí a motivuje každého k tvorivej činnosti.⁷⁴

⁷² Porov. TUREK, I. *Didaktika*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014, s. 131.

⁷³ Porov. DEREVJANÍKOVÁ, DZURILLA, *Hudobná výchova v predprimárnej edukácii*, s. 46.

⁷⁴ Porov. BARANOVÁ, E. *Hudobná výchova zaujímavo a netradične*, s. 9.

Podľa M. Zelinu je úlohou učiteľa podporovať a rozvíjať dobro, krásu a uľahčovať prejavenie potenciality každého dieťaťa.⁷⁵ V tvorivých činnostiach je priestor, aby sa každé dieťa malo možnosť prejsť, v skupine spolupracovať, mať radosť z možnosti byť súčasťou nejakého kolektívneho vystúpenia. Je dôležité, aby učiteľ v priebehu rôznych aktivít neustále motivoval a dal dieťaťu priestor na sebaujavenie a rešpektoval jeho individuálne zvláštnosti. Dieťa vníma okolie a spontánne pohybom reaguje na podnet. Niekedy potrebuje motivujúci vhodný vzor učiteľa a postupne od napodobňovania a opakovania pohybov prechádza k samostatnému vyjadreniu vlastných pocitov a predstáv, k spontánnemu prejavu.

3.2 Pedagóg ako tvorca a organizátor tvorivých aktivít

Učiteľ ako tvorca a organizátor edukačného procesu uprednostňuje otvorenú komunikáciu⁷⁶, dokáže pozitívne stimulovať prácu skupiny pri všetkých činnostiach. Integrovaný charakter tvorivých činností rozvíja pohybový, spevácky, dramatický, slovný či výtvarný prejav detí.

Jadrom a úspechom splnenia pedagogického cieľa je výber tvorivých činností a rôznych aktivít, pri ktorých učiteľ zohľadňuje:

- a) tému, okruh, obdobie, čo chceme deťom priblížiť, s čím a s kým zoznámiť,
- b) zloženie skupiny, jej vek, ako sú tvorivé, aké majú skúsenosti s prácou v skupine,
- c) zloženie skupiny týkajúce sa rozvoja vedomostí a schopností, t. j. individuálnych psychických vlastností, ktoré podmieňujú určitú činnosť,
- d) predchádzajúce skúsenosti a poznatky z rôznych oblastí,
- e) spôsob práce,
- f) prostredie a miesto realizácie.⁷⁷

Pedagóg, ak chce prostredníctvom tvorivých činností dosiahnuť pozitívne výsledky, musí zohľadniť uvedené kritériá a poznatky. Ako uvádza E. Sedlák, je dôležité, aby sa pedagóg dôkladne pripravil na stretnutie so skupinou a bez rušivých momentov vtiahol každého účastníka do edukačného procesu, podporoval samostatnosť a spontánnosť a neustále povzbudzoval deti k prejavu, aby sa čo najviac zaujímali o okolie a vždy si odnášali z jednotlivých aktivít príjemné zážitky. Tvorivá edukácia musí byť zaujímavá,

⁷⁵ Porov. ZELINA, M. *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa*. Bratislava: IRIS, 2011, s. 227.

⁷⁶ Porov. TUREK, Didaktika, s. 133.

⁷⁷ Porov. ŠVÁBOVÁ, Hudobno-pohybové činnosti v tvorivých dramatických aktivitách v predprimárnom a primárnom vzdelávaní, s. 18.

hravá, pútavá a podnecujúca k aktivite, pretože len tak dokážu mať deti kladný vzťah k edukácii.⁷⁸

V dramatických pásmach, v ktorých sa spája hudba, pohyb a dramatický prejav, má skupina možnosť spoznávať a objavovať skrytú krásu neznámeho sveta. Podľa B. Švábovej pedagóg na základe výsledkov praktických skúseností so skupinou má možnosť pripraviť si hudobné a literárne predlohy, ktoré si hráči vstupom do hry môžu zahrať, dotvárať, vkladať vlastné nápady a predstavy. To si vyžaduje trpezlivosť a porozumenie, empatiu. Musí poznať vekové osobitosti členov skupiny, v tvorivej atmosfére hľadá a objavuje v každom účastníkovi prirodzené schopnosti, nadanie a podnetnými situáciami, aktivitami povzbudzuje angažovať sa. Je dôležité, aby mal každý priestor hrať, nemal strach, veril si a podľa vlastného cítenia sa mohol prejaviť. Pedagóg je hlavne manažérom všetkých tvorivých aktivít v jednej osobe.⁷⁹ Tvorivá a zaujímavá práca so skupinou prináša ovocie.

V závere tvorivých činností je dôležitá reflexia, hodnotenie. Je to dôležitá časť práce so skupinou. Ako uvádza M. Zelina, každého v skupine môžeme za niečo pochváliť, v niečom ho povzbudiť a pre niečo mu veriť. Akceptovanie a hodnotenie nemá byť formálne, je dôležité, aby rozhovor v skupine prinášal pozitívne výsledky.⁸⁰ Pri reflexii sa všetci vzájomne rešpektujú, vyjadrujú svoje dojmy a pocity zo stretnutí a realizácie aktivít, vyjadrujú vlastný názor na prežité situácie.

Podľa D. Šimčíka je rozhodujúce, aby sa v závere vytvoril priestor pre zhodnotenie priebehu tvorivých aktivít. Pedagóg má na zreteli tieto aspekty:

- povzbudzuje a motivuje skupinu k rozhovoru, vzájomnému odovzdávaniu skúseností, vzájomnému vyjadreniu situácií počas aktivít, vzájomnej komunikácii,
- pri hodnotení podporuje deti k vlastnej sebareflexii pri vyjadrovaní pocitov, nálad, dojmov,
- vytvára pri hodnotení podmienky pre možnosť transferu určitých zážitkov každodenného života.⁸¹

Tvorivé činnosti pomáhajú deťom objavovať a spoznávať okolitý svet a motivujú ich k neuveriteľným prejavom, vedú ich k vzájomnej komunikácii, využívajú prirodzené

⁷⁸ Porov. SEDLÁK, Didaktika hudební výchovy, s. 63.

⁷⁹ Porov. ŠVÁBOVÁ, B. Detské tvorivé divadlo a dramatické hry ako divadlo. In: *Disputationes Scientificalae Universitatis Catholicae*. Ružomberok: VERBUM. Roč. XVIII., č. 4, 2018, s. 122.

⁸⁰ Porov. ZELINA, Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa, s. 152 - 153.

⁸¹ Porov. ŠIMČÍK, D. *Hudba hrou*. Prešov: ROKUS, 2001, s. 46.

psychické danosti – zvedavosť a spontánnosť, fantáziu, predstavivosť, motorickú nespútanosť, podporujú a zvyšujú záujem o spoločenské dianie, aktívnu účasť na kultúrnom živote a prinášajú nezabudnuteľné zážitky.

3.3 Evanjelizácia mladých podľa exhortácie CHRISTUS VIVIT

Mladí sú nádejou Cirkvi - tak ich definuje koncil. Oplývajú mimoriadnou silou a odvahou. Práve v mladých je obraz mladosti, ktorou Duch Svätý naplňa život v Cirkvi.⁸²

S mladými treba zaobchádzať „ako s bratmi“, to nás učí Božie slovo (1 *Tim* 5, 1), a tiež rodičom odporúča: „Nedráždite svoje deti, aby nezmalomyselneli“ (*Kol* 3, 21). Mladý človek sníva o tom, čo by dokázal urobiť, rozmýšľa o veľkých činoch a hľadá miesto, kde by ich mohol realizovať. Má chuť dobyť svet, nebojí sa náročných výziev a chce vydať zo seba čo najviac, aby vybudoval niečo oveľa lepšie. Preto mládež nemôže byť malomyselná - práve naopak, odváži sa na viac. Preto pápež František nalieha na mladých, aby si nedali ukradnúť nádej, a každému opakuje slová Písma: „Nech nik tebou nepohŕda preto, že si mladý“ (1 *Tim* 4, 12).⁸³

Mladí si cenia úprimnosť - nemajú radi pretváрку, kompromis, dvojtvárnosť a tiež formalizmus, prázdne slovičkárnenie. Zamýšľajú sa nad nerozumnými predpismi. Tiež nemajú v láske tradície ktorým nerozumejú. Radi robia veci inak, a tak prinášajú novosť. Priamosť vyžadujú aj od dospelých. Mladí majú cit priateľstva a vedia byť skutočnými priateľmi celým srdcom. Cenia si ochotu pomáhať jeden druhému. Takto objavujú to, čo je pekné v láske, práve v nej objavujú trvácnosť. Radi snívajú, diskutujú a majú radi hudbu.⁸⁴ Objavujú aj hĺbku ticha v samote, v horách. V tichu sa im dáva poznať Boh. Mládež sa stretáva aj nad Božím slovom, mnohí radi adorujú Ježiša v Najsvätejšej oltárnej sviatosti, a tak sa učia spoločenstvu s Bohom. Kontemplácia je pre mladých zaujímavá a treba sa vyhnúť názorom, že to nie je nič pre nich. Treba len nájsť vhodné spôsoby a možnosti, ako ich uviesť do tejto hodnotnej skúsenosti so spoločenstvom s Pánom Ježišom.

Pápež František píše, že „mladí katolíci z rôznych prostredí žiadajú o príležitosť na modlitbu a sviatostné slávenia, ktoré sú schopné zasiahnuť ich každodenný život prostredníctvom sviežej, autentickej a radostnej liturgie“. Veľký týždeň, Turíce a Vianoce

⁸² Porov. VRABLEC, JARAB, STANČEK, *Chod'te aj vy do mojej vinice*. I. zväzok, s. 86.

⁸³ Porov. FRANTIŠEK. *Posynodálna apoštolská exhortácia svätého otca Františka CHRISTUS VIVIT*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019, s. 10.

⁸⁴ Porov. VRABLEC, JARAB, STANČEK, *Chod'te aj vy do mojej vinice*. II. zväzok. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1997, s. 211.

sú silnými časťami počas liturgického roka a práve tieto chvíle treba využiť. Poznáme aj iné sviatočné stretnutia, ktoré prerušia rutinu a pomáhajú mladým zažiť radosť z viery. Práve tieto chvíle mladí mnohokrát oceňujú a sympatizujú s nimi. Umelecké oblasti, ako je divadlo, výtvarné či hudobné umenie sú tiež záchytnými bodmi pre mládež. Kultúra a jazyk sú tiež dôležitými faktormi, ktoré ovplyvňujú emócie mladých a pomáhajú im ozrejmovvať a formovať si vlastnú identitu. Inšpiráciou pre pastoračných pracovníkov môže byť aj jazyk, ktorý má osobitný vplyv aj na liturgiu a na jej obnovu. Hry a tvorivé aktivity môžu povzbudiť na ceste životom všetkých mladých.⁸⁵

3.4 Výchovný princíp sv. Jána Bosca

Don Bosco (*1815 – †1888), taliansky kňaz a vychovávateľ, sa rozhodol pre výchovnú prácu hlavne s opustenými chlapcami a mladíkmi, ktorých bolo v čase jeho života v Turíne veľa.

Pred svojou smrťou v roku 1886 sám don Bosco priznáva: „Ja sám sotva poznám svoju výchovnú metódu. Vždy som postupoval, ako mi Boh vnukal a ako to vyžadovali okolnosti.“ Don Bosco svoju mládež vychovával viacerými spôsobmi, ktoré pomáhali pri ich rozvoji. Neuznával model výchovy, v ktorej by bol vychovávateľ silným, vševediacim pánom a mladý človek by musel napodobňovať jeho vlastný štýl konania alebo plniť, čo vychovávateľ z moci svojej autority prikazuje. Najdôležitejšou zbraňou takéhoto vychovávateľa bol trest, ale don Bosco nebol jeho zástancom.

Sv. Ján Bosco bol kňaz a svätý muž, ktorý konal a trpel spolu s ostatnými chlapcami. Chcel byť vynikajúcim bratom a kňazom. Don Bosco podľa K. H. Salesného kládol dôraz na slová: rozum, náboženstvo a láskavosť. Sú to tri piliere jeho výchovy. Podľa neho byť rozvážnym vo výchove mládeže znamenalo mať zdravý „sedliacky“ rozum; taktiež byť jednoduchý, mať priateľský srdečný vzťah a byť prirodzený.⁸⁶ Ako uvádza E. Turiak, rozum tvoriaci základ výchovného systému dona Bosca má byť čistý a pevný. Z neho sa odvíja výchovná stavba, ktorá musí mať logickú štruktúru, pričom používa prostriedky, ktoré nesklamú, sú účinné a pevné.⁸⁷ Nemal rád komplikovanosť a radšej žil jednoduchým životom. Presadzoval hlavne spontánnosť a prirodzenosť. Za

⁸⁵ Porov. FRANTIŠEK, Posynodálna apoštolská exhortácia svätého otca Františka CHRISTUS VIVIT, s. 94 - 95.

⁸⁶ Porov. SALESNÝ, K. *Don Bosco jedna radosť*. Bratislava: DON BOSCO, 2013, s. 26 – 27.

⁸⁷ Porov. TURIK, E. Preventívny výchovný systém v kresťanskej modifikácii dona Bosca – 1. In: *Disputationes Scientifcae Universitatis Catholicae*. Ružomberok : VERBUM, roč. XV., č. 4, 2015, s. 12

podstatné považoval to, aby bola mládež celkovo rozhl'adená, aby každý sám spoznal, čo je pravdivé a dôležité pre jeho vývoj. Mal plnosť toho, čo tvorí kresťanskú lásku: srdečnosť, pozornosť, jemnosť, citlivosť, dobrotu, zhovievavosť, ľudské teplo (porov. *Gal* 5,22). Dôležitým heslom pre neho bolo: „Nestačí mladých milovať, treba im to aj prejavieť.“ Často prichádzali aj iní, ktorí vychovávali, ale dosiahli nulový výsledok. Svätec tvrdil, že tomu tak bolo preto, lebo vo výchove chýbalo to hlavné - mladí necítili lásku svojich vychovávateľov. Don Bosco píše: „Učiteľ, ktorého vidno len za katedrou, je iba učiteľom, nič viac. Keď však ide s chlapcami na dvor, stáva sa ich bratom. Kto vie, že je milovaný, miluje, a kto je milovaný, dosiahne všetko, najmä u chlapcov“.⁸⁸

⁸⁸ SALESNY, Don Bosco *jedna radosť*, s. 27 - 30.

4 VYBRANÉ NÁVRHY NA REALIZÁCIU VOĽNOČASOVEJ AKTIVITY VIERA A POVERA

Dnešná mládež má mnoho možností pri využívaní voľného času. Voľný čas sa dá stráviť pri počítači a to hraním počítačových hier. Mnoho mladých si však pre strávenie voľného času vyberie turistiku cez ktorú môžu spoznávať krásy prírody. Ak pozorujeme ulice mesta vo večerných hodinách môžeme si všimnúť mladých, ktorí sa združujú do menších skupiniek. Tieto skupinky sa častokrát rozprávajú ako spoločne môžu stráviť voľný čas. Kňazi, animátori ale aj iní pastorační pracovníci dnes zvažujú spolu s mladými veriacimi katolíckmi ako naplniť voľný čas tak, aby ich činnosť bola užitočná. V tejto kapitole si predstavíme návrhy na realizáciu voľnočasovej aktivity s témou viera a povera.

3.1 Komotačná hviezda

Cieľom aktivity je uvedomiť si predstavy a obsah, ktorý je spojený s nejakým pojmom, náboženským výrazom. Ide tu o obrazy a predstavy, ktoré „vyskočia“ pri vyslovení určitého slova. Tieto predstavy sú rozdielne u rozličných žiakov. Každý účastník katechézy napíše do stredu papiera pojem, o ktorom v katechéze ide. Napríklad: autorita, spoločenstvo, Cirkev, modlitba v našom prípade to bude pojem viera a pojem povera. Potom vo forme hviezdy dopisuje slová, ktoré mu pri tomto pojme napadli a s ním súvisia. Pojem, ktorý sa mu zdá najdôležitejší alebo najvýstižnejší žiak v hviezde zvýrazní. Nasleduje spoločná diskusia. Táto práca sa môže realizovať aj na tabuli spoločne.⁸⁹

⁸⁹ Porov. KOSTELANSKÝ, A. *Aktivizačné a tvorivé metódy vo vyučovaní náboženskej výchovy*. Ružomberok: Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberok, 2008, 147-148.

3.2 Postava na stene

Pri tejto hre využívame analýzu postavy a tiež jej charakteristiku. Keďže táto hra sa zaoberá témou: viera a povera, môžeme povedať účastníkom hry, aby sa rozdelili do dvoch skupín. Prvá skupina si nakreslí nejakú známu poverovú bytosť na papier napr. čerta, bosorku, vodníka. Druhá skupina si môže nakresliť nejakú známu biblickú postavu napr. anjela Gabriela. Do týchto postáv nakreslíme aj slová a výroky, ktoré daná postava povedala alebo tiež vlastnosti poprípade rôzne okolnosti v ktorých sa postava ocitla. Obidva kresby sa vymenia medzi týmito dvoma skupina. Prvá a druhá skupinka si tieto kresby dobre pozrie a prečíta do postavy vpísané texty. Na tieto postavy sa môže vytvoriť krátka divadelná scéna prípadne pantomíma. Po skončení divadelnej hry sa tieto nakreslené postavičky na papieri zavesia na stenu a následne sa o všetkom diskutuje. Je dôležité, aby pedagóg zistil, koľko toho žiaci (deti a mládež) o danej postave vedia a tiež aby správne rozlíšili poverovú bytosť od predstavenej biblickej postavy. Nazhromaždené informácie sú takto prístupné všetkým k otvorenej diskusii. Kresťanský pedagóg vedie mládež k správne pochopeniu viery a pover. Táto tvorivá činnosť je výborným spôsobom ako správne pochopiť náuku Cirkvi.⁹⁰

⁹⁰ Porov. KOSTELANSKÝ, A. *Voľný čas a mimoškolské činnosti žiakov v primárnom vzdelávaní*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KU, 2013, 62.

ZÁVER

Pri písaní záverečnej práce sme zistili, že v dnešnej uponáhľanej dobe, kde mladí väčšinu času strávia vo „svete internetu“, sú tvorivé činnosti výbornou alternatívou cieľavedomého oddychu. Týmito aktivitami sa môže vytvárať „most“ medzi pedagógom a mládežou. Mladí a deti sa môžu tvorivo realizovať, a tak sa stávajú aktívnymi účastníkmi edukácie. Cez tvorivé činnosti môžu deti a mládež rozvíjať svoje kreatívne myslenie.

Pri uplatňovaní tvorivých činností sa môžu tiež pripravovať rôzne spoločenské či kultúrne podujatia, ktoré môžu mať veľmi pozitívny ohlas u rodičov, ale aj v rámci širokej verejnosti. Dospievajúce deti môžu mať niekedy problém, ktorý sa týka ich vlastnej viery. Tento problém nemusia vždy správne konfrontovať s názormi pedagóga, kňaza a pastoračného pracovníka. Sme svedkami, že častokrát si mladý človek prekladá otázku viery ako veľmi zložitú a nejasnú. Cez tvorivé činnosti môžu mladí lepšie pochopiť a ozrejmiť svoj vzťah k Bohu a zároveň porozumieť svojej vlastnej viere v kontexte ich neutíchajúcej túžby poznať pravdu o Bohu. Od pedagóga sa žiada maximálna pripravenosť, čulosť a pozornosť voči mladým dospievajúcim. Tvorivosť a osobnosť pedagóga môže značne ovplyvniť tých, ktorých formuje, a ktorým sa venuje. V záverečnej práci sme použili metódu syntézy a analýzy prameňov a tiež sme použili metódu štúdia odbornej literatúry.

V záverečnej práci sme v prvej kapitole predstavili „vieru“ ako poveru a sústredili sme sa najmä najfrekvencovanejšie povery a predstavy o poverových bytostiach na Slovensku.

V druhej kapitole sme mohli upriamiť svoju pozornosť na prirodzenú a nadprirodzenú vieru.

V tretej kapitole sme ozrejmili pedagóga ako tvorcu tvorivých aktivít. Predstavili sme aj aktuálnu exhortáciu pápeža Františka CHRISTUS VIVIT a jej pohľad na evanjelizáciu mladých a na záver druhej kapitoly sme spomenuli sv. Jána Bosca a jeho výchovný princíp.

V štvrtej kapitole sme predstavili vybrané návrhy na realizáciu voľnočasovej témy viera a povera. Posledná kapitola môže byť podnetom pre veriaceho pedagóga, kňaza a pastoračného pracovníka, ktorý má záujem o deti a mládež vo farnosti, a týmto spôsobom môže tému viery a povery predstaviť zážitkovo a jednoducho. Tieto aktivity sa môžu realizovať aj v školskom klube detí a to na cirkevných školách, pastoračných centrách alebo prípadne aj na hodine náboženskej výchovy.

Ciele záverečnej práce boli splnené a sme presvedčení, že záverečná práca môže byť podnetom pre všetkých tých, ktorí chcú čo najtvorivejšie realizovať tvorivé činnosti a vytvárať tak pozitívny vzťah k viere.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- BARANOVÁ, Eleonóra. *Tvorivosť na hodinách hudobnej výchovy. Hudobno-didaktické hry a postupy*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 1993. ISBN 80-85162-54-7.
- DEREVJANÍKOVÁ, Anna. – DZURILLA, Martin. *Hudobná výchova v predprimárnej edukácii*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 2014. ISBN 978-80-8052-900-0.
- FUDALY, František. Viera ako odpoveď človeka Bohu. In: *Diecézna škola viery III*. 2020 s.2. Dostupné na internete: <https://farnostnamestovo.sk/wp-content/uploads/2020/09/Viera-ako-odpoved-cloveka-Bohu.pdf>
- FULMEKOVÁ, Katarína. *Magická sila sviatkov*. Bratislava: Slovart, 2014. ISBN 978-80-556-0995-9.
- FRANTIŠEK. *Posynodálna apoštolská exhortácia svätého otca Františka CHRISTUS VIVIT*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019. ISBN 978-80-8161-368-5.
- GERČÁK, František. *Poznaj a ver*. Kapušany: Bens, 2002. ISBN 80-88998-27-1.
- HORVÁTHOVÁ, Emília. *Rok vo zvykoch nášho ľudu*. Bratislava: Tatran, 1986. ISBN (nemá).
- HORVATOVIČ, Milan. Vianočné rozprávanie – V podvečer sv. Ondreja. [filmový animovaný príbeh]. Bratislava: Andersen film, 1997. 02:15 – 2:41 min. Pozri aj: <https://www.youtube.com/watch?v=Nbv9Vt21OUw>
- CHOVANEC, Marián. *Teológia*. Banská Bystrica: Kňazský seminár sv. Františka Xaverského, 2016. ISBN 978-80-88937-69 -2.
- KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA. *Katechizmus Katolíckej cirkvi*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1998. ISBN 978-80-7162-970-2.
- KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA. *BIBLIA. SVÄTÉ PÍSMO STARÉHO I NOVÉHO ZÁKONA*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2014. ISBN 978-80-8161-066-0.
- KOSTELANSKÝ, Alojz. *Aktivizačné a tvorivé metódy vo vyučovaní náboženskej výchovy*. Ružomberok: Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberok, 2008. ISBN 978-80-8084-383-0.
- KOSTELANSKÝ, Alojz. *Voľný čas a mimoškolské činnosti žiakov v primárnom vzdelávaní..* Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KU, 2013. ISBN 978-80-561-0098.

- MACHAN, Richard. Abrahám a jeho pokolení. In: *Communio. Víra*. 1997, roč. 1, č.1. s. 54-64 ISSN(nemá).
- MÁCHAL HANUŠ, Ján. *Bájeslovi slovanské*. Praha: Unie, 1907. ISBN (nemá).
- MICHÁLEK Ján. *Lud hornádskej doliny*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1989. ISBN 80-85174-29-4.
- MÜLLER, Ludwig, Gerhard. *Dogmatika pro studium i pastoraci*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7195-259-6.
- NÁDASKÁ, Katarína, MICHÁLEK, Ján. *Čerti bosorky a iné strašidlá*. Bratislava: Fortuna Libri, 2015. ISBN 978-80-8142-481-6.
- NÁDASKÁ, Katarína. *Slovenský rok v ľudových zvykoch, obradoch a sviatkoch*. Bratislava: Fortuna Libri, 2012. ISBN 978-80-8142-056-6.
- RATZINGER, Jozef. Co znamená věřit. In: *Communio. Víra*. 1997, roč. 1, č.1. s. 12-27 ISSN(nemá).
- ROPS, Daniel. *Biblia a jej ľud*. Trnava: Dobrá kniha, 1985. ISBN 0-919865-64-X
- SALESNY, Karl. *Don Bosco jedna radosť*. Bratislava: DON BOSCO, 2013. ISBN 978-80-8074-184-6.
- SEDLÁK, František. a kol. *Didaktika hudební výchovy. Druhé, upravené vydání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. ISBN 80-968600-4-6.
- SPEYR, Adrienne. Boží dar. In: *Communio. Víra*. 1997, roč. 1, č.1. s. 65-67 ISSN(nemá).
- ŠIMČÍK, Daniel. *Hudba hrou*. Prešov: ROKUS, 2001. ISBN 80-968452-3-3.
- ŠVÁBOVÁ, Božena. Hudobno-pohybové činnosti v tvorivých dramatických aktivitách v predprimárnom a primárnom vzdelávaní. In: *Pedagogické diskusie: časopis vysokoškolských pedagógov, študentov a mladých výskumníkov na IJP v Levoči, PF KU v Ružomberku*. Levoča: MTM, 2016. Roč. 2, č. 4, s. 9 – 38. ISSN 1339-9217.
- ŠVÁBOVÁ, Božena. Detské tvorivé divadlo a dramatické hry ako divadlo. In: *Disputationes Scientifical Universitatis Catholicae*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity. Roč. XVIII., č. 4, 2018, s. 116 – 128. ISSN 1335-9185.
- ŠVÁBOVÁ, Božena. *Ľudová kultúra sprostredkovaná metódami tvorivej dramatiky v škole*. Ružomberok: Verbum- vydavateľstvo KU, 2021. ISBN 978-80-561-0887-1.

- ŠVÁBOVÁ, Božena, OLEJNÍK, Matúš. *Hudobné činnosti v kresťanských hnutiach*.
Levoča: MTM, 2022. ISBN 978-80-8215-036-3.
- TUREK, Ivan. *Didaktika*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-8168-004-5.
- TURIAK, Emil. Preventívny výchovný systém v kresťanskej modifikácii dona Bosca – 1.
In: *Disputationes Scientifical Universitatis Catholicae*. Ružomberok: VERBUM
– vydavateľstvo Katolíckej univerzity. Roč. XV., č. 4, 2015, s. 122 – 136. ISSN
1335-9185.
- VRABLEC, Jozef., JARAB, Jozef., STANČEK, Ľubomír. *Chod'te aj vy do mojej vinice*.
I. zväzok. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1997. ISBN 80-7162-165-X.
- VRABLEC, Jozef., JARAB, Jozef., STANČEK, Ľubomír. *Chod'te aj vy do mojej vinice*.
II. zväzok. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1997. ISBN 80-7162-165-X.
- ZÁBRADIOVÁ, Zuzana. *Polnoc*. Diplomová práca. Banská Bystrica: Akadémia umení,
2016.
- ZUBERCOVÁ MINTALOVÁ, Zora. *Zdravie, šťastie vinšujeme*. Bratislava: Slovart,
2019. ISBN 978-80-556-4135-5.
- ZELINA, Miron. *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa*. 3. doplnené vydanie.
Bratislava: IRIS, 2011. ISBN 978-80-89256-60-0.